

Стаття надійшла до редакції 19.07.2021 р.

Перевірено на плагіат 29.07.2021 р.

унікальність – 99.19%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2021.19.88-102>

УДК 811.14'06

ГРЕЦЬКИЙ СЛОВТВІР: ОСОБЛИВОСТІ ПРЕФІКСАЦІЇ

Христина Ігорівна Куйбіда, khristina2209@gmail.com

канд. філол. наук, доцент

Львівський національний університет ім. І.Франка

У статті проаналізовано особливості грецької префіксації як одного зі способів афіксального словотворення. Окрім синхронічного у роботі застосовано діахронічний підхід для висвітлення повної картини щодо походження конкретних префіксів, їх морфологічних та семантичних змін в порівнянні з давньогрецькою мовою, появи нових афіксів. На основі базових теоретичних понять словотвірної парадигматики розглянуто кілька словотвірних типів та парадигм, можливі структурні моделі префіксальних дериватів у грецькій мові. Грецькі префікси поділено на два типи: невіддільні та автономні за походженням (омонімічні прийменники чи прислівники, які самостійно функціонують у мові). Серед автономних найбільшою кількістю характеризуються префікси прийменникового походження. Сам же процес префіксації диференційовано на чисту префіксацію та префіксально-суфіксальний / флексійний спосіб. Грецьку чисту префіксацію ототожнюють зі складанням на основі однакових формальних та функційних особливостей. Деривати, утворені другим способом, зазвичай переводять твірну основу в іншу граматичну категорію з відповідним лексичним значенням. Префіксальна деривація залежить як від префіксів так і від твірної основи. Грецькі твірні основи префіксальних дериватів покласифіковано на вільні та зв'язані. Префікси можуть сполучатися з різними класами слів. Найбільша різноманітність префіксів прийменникового походження, як зазначається в роботі, сполучається з дієсловами, невіддільні ж частки – переважно з іменними основами. Внаслідок вторинної деривації відбувається подвійна префіксація твірної основи. Окрім систематизації основних особливостей грецьких префіксів у статті проаналізовано еволюцію новогрецької префіксації на основі виокремлення п'яти типів префіксів. Внаслідок процесів переосмислення, як зазначено у праці, утворились префікси чи префіксоїди на основі як граматичних, так і лексичних елементів.

Ключові слова: деривація, префіксація, словотвірне значення, словотвірний тип, словотвірна парадигма.

© Kuibida K. I. [Kujbida H. I.], khristina2209@gmail.com

Word-formation in Modern Greek: the Peculiarities of Prefixation [Grec'kyj slovtvir: osoblyvosti prefiksacii'] (in Ukrainian)

WORD-FORMATION IN MODERN GREEK: THE PECULIARITIES OF PREFIXATION

Khrystyna I. Kuibida, khristina2209@gmail.com

Ph. D., Associate Professor

Ivan Franko Lviv National University

The article analyzes the features of Greek prefixation as one of the ways of affix word formation. In order to reveal the complete picture concerning the origin of specific prefixes, their morphological and semantic changes in comparison with the ancient Greek language, and to reveal the emergence of new affixes, besides the synchronic the diachronic approach was used in the work. On the basis of the main theoretical concepts of word-forming paradigmatics several word-forming types and paradigms, possible structural models of derivatives in Greek are considered. Greek prefixes are divided into two types: inseparable and autonomous in origin (homonymous prepositions or adverbs that function independently in Greek). Among the autonomous units prefixes of prepositional origin are the most numerous. The process of prefixization is divided into pure prefixation and prefixation-suffixational / inflectional method. Greek pure prefixation is identified with compounding due to the same formal and functional features. Derivatives formed by the other method usually transmit the forming base into another grammatical category with the appropriate lexical meaning. The process of prefixization depends on both prefixes and the forming stem. Greek forming stems of prefixational derivatives are classified into free and bound. Prefixes can be combined with different classes of words. The greatest variety of prefixes of prepositional origin, as noted in the paper, is combined with verbs, and inseparable particles - mostly with noun bases. Due to the secondary derivation a double prefixation of the forming stem can take place. Besides the systematization of the main features of Greek prefixes, the article analyzes the evolution of prefixization on the basis of five types of prefixes. In the result of reconsideration, as noted in the paper, prefixes or prefixoids were formed on the basis of both grammatical and lexical elements.

Keywords: *derivation, prefixization, word-forming meaning, word-forming type, word-forming paradigm.*

ГРЕЧЕСКОЕ СЛОВООБРАЗОВАНИЕ: ОСОБЕННОСТИ ПРЕФИКСАЦИИ

Кристина Игоревна Куйбида, khristina2209@gmail.com

канд. филол. наук, доцент

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

В статье проанализированы особенности греческой префиксации как одного из способов аффиксального словообразования. Кроме синхронического, в работе

© Куйбида Х. И. [Куйбида К. И.], khristina2209@gmail.com

Грецький словотвір: особливості префіксації [Греческое словообразование: особенности префиксации] (Українською / На укр. яз.)

применен и диахронический подход с целью освещения полной картины о происхождении конкретных префиксов, их морфологических и семантических изменений по сравнению с древнегреческим языком, о появлении новых аффиксов. На основе базовых теоретических понятий словообразовательной парадигматики рассмотрено несколько словообразовательных типов и парадигм, возможные структурные модели дериватов образованных путем префиксации в греческом языке. Греческие приставки разделены на два типа: неотделимые и автономные по происхождению (омонимические предлоги или наречия, которые самостоятельно функционируют в греческом языке). Среди автономных приставок наибольшим количеством характеризуются приставки-предлоги по происхождению. Сам же процесс префиксации дифференцирован на чистую префиксацию и префиксально-суффиксальный / флексийный способ. Греческую чистую префиксацию отождествляют с образованием на основе одинаковых формальных и функциональных особенностей. Дериваты, образованные вторым способом, обычно переводят базовую основу в другую грамматическую категорию с соответствующим лексическим значением. Префиксальная деривация зависит как от префиксов, так и от образующей основы. Греческие префиксальные дериваты классифицированы на свободные и связанные. Префиксы могут сочетаться с различными классами слов. Наибольшее разнообразие приставок, по происхождению предлогов, как отмечается в работе, сочетается с глаголами, неотделимые же частицы преимущественно сочетаются с именными основами. Вследствие вторичной деривации происходит двойная префиксация образующей основы. Кроме систематизации основных особенностей греческих префиксов в статье проанализирована эволюция новогреческой префиксации на основе выделения пяти типов приставок. Вследствие процесса переосмысления, как указано в работе, образовались префиксы или префиксоиды на основе как грамматических, так и лексических элементов.

Ключевые слова: деривация, префиксация, словообразовательное значение, словообразовательный тип, словообразовательная парадигма.

Словотвірні процеси у НГ мові характеризуються великою кількістю цікавих явищ, тому здавна викликають інтерес з мовознавчого погляду. Особливостям словотворення, як на матеріалі давньогрецької, так і новогрецької мов, присвячено чимало робіт, однак залишаються питання, які все ще потребують певних досліджень чи узагальнень. Серед них – процес префіксації та його генезис у НГ мові. Грецька префіксація стала предметом зацікавлення таких лінгвістів, як Е. Дімела, Н. Клименко, І. Манолессу А. Раллі, М. Славятинська, та ін. Великим внеском у розкриття цього питання, або у вивчення словотвірних процесів загалом (включаючи Койне, Середньовічну греку) є праці А. Яннаріса та К. Дітеріха (де можна знайти історичний аналіз префіксів у НГ), граматики К. Бака, Е. Швіцера, Е. Майсера, Дж. Мултона та

Л. Палмера, П. Філосо, роботи К. Мінаса, А. Анастасіаді-Симеоніді, Н. Андріотіса, А. Білецького, словники Дж. Гофмана, І. Дворецького, Г. Фріска, М. Тріандафіллідіса, Г. Бабінйотіса, П. Шантрена та ін.

У своїх працях лінгвісти в першу чергу наголошують на явищі мовної диглосії, яка спричинила розвиток відмінностей у грецьких словотвірних процесах. Усі історичні етапи грецької мови [Раллі 2013], починаючи від койне, характеризуються наявністю відмінності між науковим та народним стилем, яка поступово зростає, в першу чергу, в області фонетики та морфології. Тому словниковий запас НГ містить лексичні одиниці з різних хронологічних періодів з певними морфологічними особливостями та різною продуктивністю, що, звичайно ж, ускладнює їх синхронний морфологічний аналіз. Цей факт зумовлює зрозумілу необхідність аналізувати мовні особливості НГ словотворення, в тому числі префіксацію, з погляду діяхронії.

Перелічені вище джерела, однак, розкривають лише певні аспекти проблематики, потреба ж у комплексному узагальненні залишається актуальною.

Таким чином, **актуальність** статті полягає у зростанні інтересу до процесу творення слів у сучасних мовах, відсутності окремого дослідження префіксації у новогрецькій мові, включаючи діяхронічний аспект. Спроба ж систематизувати особливості НГ префіксів на основі їх аналізу щодо значення, етимології, еволюції, сполучуваності зі словами чи основами слів складає **наукову новизну** роботи.

Метою представленої статті є систематизація основних особливостей грецьких префіксів із залученням діяхронічного підходу в дослідженні. Для досягнення окресленої мети необхідним стало вирішення низки **завдань**: систематизувати НГ префікси відповідно до джерела їх походження, значення та вплив на семантику слова в процесі деривації, їх словотвірних можливостей, категорійної належності твірних основ, розглянути певні зміни префіксів, продемонструвати твердження на конкретних прикладах.

Об'єктом дослідження є найбільш поширені префікси та утворені на їх основі деривати в новогрецькій мові. **Предметом** аналізу є походження, функційні та дериваційні особливості, словотвірне значення префіксів та відповідних дериватів.

Префіксація (в широкому розумінні) – це спосіб творення слів (різновид деривації) шляхом додавання префіксів до слова або до основи (цілої чи усіченої), що можна вважати одним з найпродуктивніших процесів у грецькому

словотворі.

Префікс, який приєднується до слова, не змінює граматичної категорії та морфологічних ознак твірної бази (наприклад, μετα-δίδο – передавати). Впливає, однак, на семантику твірної основи, оскільки володіє своїм власним семантичним значенням [Chalker, Weiner 1994]. Процес сполучення префікса з основою слова, супроводжується суфіксацією¹ або ж додаванням відповідного закінчення: НГ αειθαλής “вічнозелений” (αεί- + θάλλω), ДГ ἐριβρεμέτης “який гучно гримить” (ἐρι- + βρέμω). В грецькій лінгвістиці знаходимо в такому випадку поділ префіксів на зовнішні (які приєднуються до цілого слова) та внутрішні (які приєднуються до основи і можуть спричинити фонологічні, синтаксичні й семантичні зміни твірної одиниці) [Dimela, Melissaropoulou 2009a]. В українському ж мовознавстві у випадку сполучення префікса з повнозначним словом, зокрема з дієсловом, процес називають [Плющ 2010] внутрішньою префіксацією (внутрішньодієслівним словотворенням: μετα-φέρω “переношу”, ανα-σηκώνομαι “піднімаюся”).

В процесі вторинної деривації префікс додається до похідної основи чи до складного слова (в такому випадку утворюються префіксально-складні слова): ατακτοποίητος “невпорядкований, неорганізований”, αντιτερισπασμός “відволікання”, ευδιάθετος “в хорошому настрої”, υπερευαίσθητος “надто чутливий”. Друга чи навіть третя префіксація сприяє більшій конкретизації чи розширенню значення слова: προ-κατα-βάλλω “вносити, платити заздалегідь”, αντι-κατα-τάσσω “змінювати, замінити”.

Префіксальні деривати, таким чином, можуть бути прості (на базі однієї основи: префіксальні – επιγράφω “надписувати”, префіксально-суфіксальні та префіксально-флексійні – αναβάτης “вершник”, υπερμεγέθης “надто великий”), та складні (на базі кількох основ: απαισιόδοξος “песимістичний”).

Загалом в грецькому словотворі виділяємо такі різновиди префіксації: чиста префіксація та префіксально-суфіксальний / флексійний спосіб.

Чиста префіксація – словотвірний процес, який відбувається шляхом приєднання префікса до слова (простого чи складного), не змінюючи частиномовний статус й морфологічні ознаки твірної лексичної одиниці (εναλλαγή “зміна, обмін” < αλλαγή “зміна”). Префікс, як вже було зазначено, впливає на відтінок значення твірного слова. Продемонструємо на прикладі дієслова γράφω “писати”, яке можна віднести до найпродуктивніших твірних

¹ У грецькій мові флексія є невід’ємним атрибутом остаточного оформлення більшості слів, тому не робимо на ній окремого акценту при описах суфіксації.

основ у префіксальному словотворенні. В сполученні з різними префіксами утворюється словотвірне гніздо (СГ), яке налічує не менше 15 префіксальних дериватів: αναγράφω “включати, публікувати, надписувати”, απογράφω “переписувати, описувати”, αντιγράφω “переписувати, робити копію”, διαγράφω “викреслювати, виключати”, εκγράφω “викреслювати”, εγγράφω “вписувати, записувати”, ξεγράφω “викреслювати”, καταγράφω “записувати, реєструвати”, μεταγράφω “реєструвати”, παραγράφω “писати багато”, περιγράφω “описувати, зображати”, ξαναγράφω “писати знову”, συγγράφω “писати, складати”, υπογράφω “підписувати”, τηλεγραφώ “надсилати телеграму”. Достатньо великою кількістю префіксальних дериватів характеризується СГ дієслова βάλλω “кидати, пускати”: αναβάλλω “відкладати, переносити”, αποβάλλω “скидати, відкидати”, διαβάλλω “обговорювати, наговорити”, καταβάλλω “скидати, перемагати”, μεταβάλλω “змінювати”, περιβάλλω “оточувати”, προσβάλλω “нападати”, συμβάλλω “вкладати”, υπερβάλλω “перебільшувати”.

Прикметникову префіксацію розглянемо на прикладі СГ ад’єктива λογικός зі значенням “логічний, здоровий, розумний, розсудливий, природній”: αναλογικός “відповідний, аналогічний, пропорційний”, αντιλογικός “нелогічний”, διαλογικός “діалогічний”, εκλογικός “виборчий”, проλογικός “вступний”, συλλογικός “колективний”, παράλογος “нерозумний, беззмістовний”.

Префіксацію іменникову демонструємо на прикладі СГ префіксальних дериватів лексеми στάση зі значенням “зупинка, стоянка, позиція, поведінка, положення та ін.,”: ανάσταση “воскресіння”, απόσταση “відстань, дистанція”, αντίσταση “протидія, оборона”, κατάσταση “положення, стан”, παράσταση “вистава, постановка”, περίσταση “обставини, можливість”, σύσταση “адреса, рекомендація, характеристика”, διάσταση “видалення, розлад”, ένσταση “протест, протиріччя”, μετάσταση “перехід”, υλόσταση “існування, осад”.

Чисту префіксацію ще здавна мовознавці [Лопатін 1996], [Triantaphyllidis 1998] вважали близькою чи тотожною до складання, стверджуючи, що обидва методи мають однакові формальні та функційні особливості. Або ж загалом таку префіксацію трактують як різновид складання [Левковская 1955, с.312–313], адже значення слова в ролі другого компонента не зливається зі значенням префікса. Крім того, більшість префіксів співвідносяться з незалежними словами, виконуючи ту саму роль, що і перший компонент складного слова (μεταδίδω “передавати”). Таким чином, у НГ [Χατζησαββίδης, 2011] і ДГ [Γραμματική της αρχαίας ελληνικής 1971] граматиках префіксація

розглядається в розділі про складні слова. Однак, лінгвісти [Dimela, Melissaropoulou 2009] намагаються узагальнити характеристики (лексичну автономію, морфологічні ознаки, семантичні особливості), які допомогли б диференціювати два процеси у грецькій мові. Доводять також [Dimella, Ralli 2012], що префіксація і складання належать до одного морфологічного процесу на базі таких критеріїв: єдиний наголос (у деяких випадках префіксацію супроводжує зміна місця наголосу, на кшталт: *κόσμος* – *αλόκοσμος*), ціліснооформленість (при цьому другий компонент може виражатися як основою, так і словом), лексична й семантична єдність та непочленованість.

Префіксально-суфіксальний чи префіксально-флексійний спосіб (конфіксація) – до твірної основи одночасно приєднується префікс і суфікс (в більшості випадків також флексія), або префікс і флексія, тобто афіксом виступає двокомпонентний перерваний формант, префіксальна і суфіксальна / флексійна частини якого є начебто словотворчою рамкою для твірної основи. До цього способу, наприклад, у НГ можна віднести групу слів, що генетично мотивуються здебільшого прийменниково-іменниковим сполученням: *έυχρωμος* “кольоровий” < *εν* + *χρώμα*, *πρωσρινός* (*προς* + *ώρα*) “тимчасовий”.

Цікавим є те, що слова, утворені префіксально-суфіксальним / флексійним способом, можуть володіти екзоцентричністю, що наближає процес за семантичними ознаками до композиції. Прикладами можуть бути такі слова: у ДГ – *προήκης* “гостробокий (по іншому – з гострими боками чи з загостреним кінцем)”, чи у НГ – *ευκάρδιος* “добросердечний”.

Зважаючи на диглосію в історії розвитку грецької мови (детальний аналіз див. [Anastasiadi-Symeonidi, Fliatouras 2004]), результатом якої стало формування двох стилів – просторічного та літературного, та відповідно існування двох варіантів мови – розмовного та літературного (чи популярного та академічного) в НГ граматиках [Παλαθανασίου; Μιχαρίδης 2002] знаходимо відповідний поділ префіксів на: *αχώριστα λαϊκά μέρια* (невіддільні частки розмовно-популярного стилю) та *αχώριστα λόγια μέρια* (невіддільні частки літературного стилю). До першого типу відносяться префікси: *α-*, *ανα-*, *αν* (зі значенням “втрата, заперечення ознаки”) та *ξε-* (зі значенням “зовні, дуже, цілком, втрата ознаки”), до другого типу – всі інші префікси.

Загалом лінгвісти поділяють префікси у НГ мові такі два типи [Ralli 2013]: невіддільні префікси, які не вживаються у мові окремо, та префікси, що мають автономну форму, але не мають чіткого значення (воно може змінюватися в залежності від семантики основи).

Серед невіддільних префіксів є α-, ανα-, αν-, δυσ-, які позначають заперечення чи відсутність ознаки, наприклад, α-ξέχαστος “незабутній”; а також ξε- зі значенням “зовні, дуже, цілком, позбавлення чогось”: ξέ-μακρα “дуже далеко”, ξε-κλειδώνω “відмикати”, ξεκάθαρος “очевидний” чи ευ- зі значенням “добрий, добре, легкий, легко”: ευεργετώ “робити добро”, ευκαιρία “можливість”.

Префікси другого типу представлені ширшим діапазоном; за походженням це переважно збережені ще з ДГ прийменники чи незмінні частини мови. Отже, префіксами прийменникового походження є такі: ανα-, αντι-/ανθ-, αλο-, δια-, εις-, εκ- /εξ-, εν- /εμ, επι- /επ-/εφ-, кара-, κατα-, μετα-, νη-, παρα-, περι-, про-, προς-, συν- (συγ-, συλ-, συμ-, συρ-, συσ-, συ-, συνε-), υπερ-, υλο- (υπ-, υφ-). При цьому кожен з префіксів може характеризуватися кількома значеннями. Наприклад, префікс δια- позначає “дію наскрізь, розподіл, взаємність, відношення, різницю, завершеність та ін”: διαβαίνω “проходити через”, διατίθημι “розкладати”, διαχωρισμός “поділ, розділення”, διαλέγομαι “розмовляти, спілкуватися” διαπράττω “здійснювати щось”.

Префікс κατα- у НГ позначає “рух донизу, протидію, завершеність, підсилення”: κατεβαίνω “йду вниз”, καταπολεμώ “боротися”, καταλήγω “закінчуватися, завершуватися”, καταπράσινος “цілком чи надто зелений”.

До префіксів з найбільшою кількістю значень, а також орфографічних варіантів можна також віднести συν (συγ-, συλ-, συρ-, συσ-, συμ-, συν-), що позначає “вибачення, прощання, хвилювання, відповідність, співчуття, об’єднання, спільність дії, співучасть, з’єднання, погодження, співпрацю, рекомендацію, адресу, систему”. Префікс вживається у сполученні як з дієсловами, так і з іншими частинами мови (іменниками, прикметниками), а саме: συναγείρω “збирати, скликати, закликати до дії”, συμπλέκω “зв’язувати, сплітати”, συναντώ “зустрічати, зіштовхуватися”, συμφωνία “згода, узгодження, гармонія”, σύλλογος “об’єднання, товариство”, συρραφή “зшивання, з’єднання”, συναφής “(взаємо)пов’язаний, родинний”, σύξερως “зовсім висохлий, висушений”, συνώνυμος “синонімічний”.

Префікси прислівникового походження – це αμφι-, αει-, арти-, μετα- ξανα-, πολυ-: αεικίνητος, “невтомний, який постійно рухається”, артиγενής “новонароджений”. Префікс αμφι- має значення “з двох сторін, довкола, приблизно (сумнів)”: αμφιθάλασος “з усіх сторін оточений морем”, αμφιβάλλω “сумніватись”. Деякі префіксальні деривати можна об’єднати в антонімічні пари, наприклад ті, у яких зіставляються часові значення ознак “до/після” – про-

/μετα-: μεταγενέστερος “наступний, подальший” – προγενέστερος “попередній”, μετασχολικός “післяшкільний” – προσχολικός “дошкільний”, μεταμεσημβρινός “післяобідній” – προμεσημβρινός “дообідній”. Рідше – тричленні ряди, в яких зіставляються значення, реалізовані префіксами і суфіксами: επι- “перед” + -τιος: επιθανάτιος “передсмертний”, επι- + -τος “який помирає”, επιθανάτος “при смерті”, μετα- + -τιος μεταθανάτιος “посмертний” [Клименко 2013, с. 55].

Отже, більшість перелічених вище префіксів – це омонімічні прийменники чи прислівники, які самостійно функціонують у НГ. Тому певні деривати можна трансформувати в аналогічні синтаксичні конструкції (καταβυθίζω “топити” = βυθίζω κατά; ξανα-βάφω “перекрашувати” = βάφω ξανά).

Деякі префікси, однак, не існують у НГ автономно, а вживаються виключно в складі деривата. Це переважно ДГ прислівники (які втратили самостійне функціонування), рідше – префікси прикметникового чи іменникового походження: αμφι- (ДГ ἀμφί “довкола”), αρχι- (ДГ ἀρχή “початок”), διχο- (ДГ δίχα “на дві частини”), ενδο- (ДГ ἔνδον “всередині”), ημι- (з лат. semi-, з аналогом у НГ μισό- від μισός “половина”), ομο- (ДГ ὁμός “рівний, однаковий”), οψι- (ДГ ὄψις “пізній”), τηλε- (ДГ τῆλε “далеко”), υψι- (ДГ ὕψι “вгорі”): διχότομος “розділений пополам”, ενδοχώρα “глибина країна”, ημισφαίριο “півкуля”, τηλέμετρο “дальномір”.

Префікси не закріплені за певними частинами мови, тому можуть сполучатися з різними класами слів. За допомогою префікса υπέρ, для прикладу, утворюються деривати таких структурних моделей: υπεραγαπώ (Praef + V) “дуже любити”, υπεραγορά (Praef + S) “супермаркет”, υπερδραστήριος (Praef + Adj) “надто активний”, υπερμεγέθης (Praef + S) “надто великий” та ін.

Префіксація залежить також і від твірної бази. Основа в ролі другого компонента грецького деривата може бути вільною, тобто вона повноцінно функціонує в мові без префікса (περιστρέφω “повертати” – στρέφω “крутити, повертати”, παραμένω “знаходитися, перебувати” / προσμένω “очікувати, надіятися” – μένω “залишатися”), й зв’язаною (просδοκώ “очікувати, надіятися”, διαφωνώ “не погоджуватись”/ συμφωνώ “погоджуватись”).

Внаслідок вторинної деривації, про що вже було згадано, може відбуватися поступова подвійна префіксація твірної основи, наприклад: σκεβάζω “готую” – παρασκεβάζω “виготовляти” – проπαρασκεβάζω – “підготовлювати”.

Один і той самий префікс, який володіє певним словотвірним значенням

(СЗ), в сполученні з твірними основами однієї граматичної категорії утворює словотвірні типи (СТ). В якості прикладу наведемо СТ дієслів, утворених за моделлю “μετα- + V” зі СЗ “зміна, трансформація”: μετασχηματίζω “трансформувати, видозмінювати”, μετατρέπω “трансформувати, перетворювати”, μεταμορφώνω “трансформувати, видозмінювати”, μεταποιώ “трансформувати, переробляти”.

Серед прикметників окремих СТ складають деривати, утворені за моделлю “αμφι- + S”: αμφίθυρος “з двома дверима”, αμφίπυλος “з двома воротами”, αμφίστομος “з двома лезами”, αμφικέφαλος “з двома головками”.

Аналізуючи префіксально-суфіксальний (флексійний) спосіб словотвору, можна говорити про словотвірні парадигми (СП) префіксальних дериватів на основі частиномовних зон. Наприклад, вже згаданий префікс αλο- бере участь в утворенні чотирьохзонної СП: αλομακρύνω “віддаляти”, αλομάκρυνση “віддалення”, αλόμακρος “далекий, дальній” (αλομακρυσμένος “далекий, віддалений”), αλόμακρα “далеко, здалека”. Думка щодо таких парадигм префіксальних дериватів, однак, є неоднозначною. Науковці стверджують, що вони більш наближені до суфіксації, ніж до префіксації, оскільки префікси залишаються нейтральними до парадигматичного оформлення слова, в той час як суфікси, які тісно пов’язані зі словотвірною основою і флексією, зумовлюють граматичне оформлення похідного слова [Плющ 2010, с. 33].

Префіксація є найхарактернішим способом творення дієслів. Тому з ними сполучається найбільша різноманітність префіксів, особливо прийменникового походження з вказівкою на місце εντάσσω “вкладати, розташовувати між”, προσέρχομαι “прибувати”. З іменними основами сполучається більша кількість невіддільних часток, наприклад у ДГ: ά-σοφος “нерозумний”, έρί-τιμος “коштовний, дорогий” (= πολύτιμος), ζά-πλουτος “дуже багатий” (= πολύπλοος); у НГ: α-πίθανος “неймовірний”, ευτυχής “щасливий”.

Грецька дієслівна префіксація характеризується трьома видами префіксів:

- а) зв’язані, серед яких α-, ξε- та ευ- (інші сполучаються з іменними основами);

- б) префікси прийменникового походження, які вживаються у мові автономно типу αλό (незмінний з ДГ) чи παρά (яке набуло додаткових значень);

- в) група префіксів чи префіксоїдів адвербіального походження типу ξανά, πολύ [Ralli 2004].

Порівнюючи особливості ДГ та НГ префіксації дієслів, слід зазначити, що ДГ більш властиві префікси прийменникового походження. НГ мові

характерні дієслівні префікси усіх перелічених видів.

З погляду еволюції НГ префікси можна поділити (беручи до уваги дослідження [Manolessou, Ralli 2015]) на такі:

1) префікси, які збереглись морфологічно незмінними.

Це більшість невіддільних ($\alpha-$, $\delta\upsilon\varsigma-$, $\epsilon\nu-$) та майже всі автономного походження: $\alpha\epsilon\iota-$, $\alpha\mu\phi\iota-$, $\alpha\nu\alpha-$, $\alpha\pi\omicron-$, $\alpha\rho\tau\iota-$, $\epsilon\iota\varsigma-$, $\epsilon\kappa-$, $\epsilon\nu-$, $\epsilon\pi\iota-$, $\kappa\alpha\tau\alpha-$, $\mu\epsilon\tau\alpha-$, $\pi\alpha\rho\alpha-$, $\pi\epsilon\rho\iota-$, $\pi\rho\omicron-$, $\pi\rho\omicron\varsigma-$, $\sigma\upsilon\nu-$, $\upsilon\lambda\epsilon\rho-$, $\upsilon\pi\omicron-$.

2) префікси, які зазнали часткових змін. Сюди можемо віднести невіддільний префікс $\alpha-$, який у ДГ виконував кілька функцій: $\acute{\alpha}$ -privativum – $\acute{\alpha}\nu\omicron\omicron\varsigma$ “нерозумний”, $\acute{\alpha}$ -intensivum – $\acute{\alpha}$ -βρομος “дуже шумний”, $\acute{\alpha}$ -copulativum – $\acute{\alpha}$ -τάλαντος “вагою однаковий”, у НГ зберіг лише значення заперечення чи відсутності ознаки ($\acute{\alpha}$ σκοπος “безцільний”).

Префікс $\alpha\nu\tau\iota-$ у НГ набув значення “порівняння, зіставлення”, а також “місце навпроти”: $\alpha\nu\tau\iota\pi\alpha\rho\alpha\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron$ “порівнювати”, $\alpha\nu\tau\iota\pi\rho\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\mu\omicron\varsigma$ “передпокій”.

Стосовно префікса $\delta\iota\alpha-$ зауважимо, що в НГ не збереглась семантика “підсилення ознаки”, натомість з’явилося значення “розрізнення, розкидування, суперництва”: $\delta\iota\alpha\sigma\pi\acute{\omega}$ “розрізняти”, $\delta\iota\alpha\gamma\omega\nu\iota\sigma\mu\omicron\varsigma$ “змагання” та ін. Внаслідок збереження великої кількості ДГ префіксів та їх часткових змін впродовж історії розвитку мови, на сучасному етапі вони характеризуються великою багатозначністю.

3) втрачені префікси. Деякі префікси, в основному ті, що сполучалися з номінальними базами, в період Койне вийшли з ужитку, серед них: $\acute{\alpha}\rho\iota-$, $\acute{\epsilon}\rho\iota-$, $\zeta\alpha-$, $\delta\alpha-$, $\beta\rho\iota-$. Це також префікс $\nu\eta-$, який не був продуктивним навіть у ДГ: $\nu\acute{\eta}\lambda\iota\omicron\varsigma$ “нерозумний, котрий не говорить”, $\nu\eta\nu\epsilon\mu\acute{\iota}\alpha$ “спокій, штиль”, залишився лише у слові $\nu\acute{\eta}\lambda\iota\omicron$ “дитина, немовля”.

4) запозичені префікси. Лише префікс $\kappa\alpha\rho\alpha-$ зі значенням “дуже”, на основі різних даних, є запозиченим з турецької мови: $\kappa\alpha\rho\alpha$ -τσεκάρω – “перевіряти дуже ретельно”, $\kappa\alpha\rho\alpha$ -τέλεια “надто чудово”.

5) нові префікси чи префіксоїди. Сюди відносяться одиниці, які з’явилися на основі переосмислення вже існуючих у мові слів чи їх елементів. Цей процес у НГ відбувається у таких випадках:

а) творення префіксів на основі граматичних елементів. Наприклад, префікс $\zeta\epsilon-$ трактується як поєднання прийменника $\epsilon\kappa$ “з” та аугмента $-\epsilon-$, який додавався до дієслівної основи при утворенні минулого часу ($\zeta\epsilon\kappa\alpha\theta\alpha\rho\acute{\iota}\zeta\omega$ “очищати, вияснити” < $\epsilon\zeta-\epsilon$ -καθάρισα) [Manolessou, Ralli 2015, p. 2050], у випадку префіксації й зараз ставиться всередині слова між префіксом і основою

(μετέβαλα < μεταβάλλω “змінювати”).

Те саме стосується префікса ξανά (функціонує самостійно як прислівник), який утворився в результаті поєднання прийменників ἐξ й ἀνά у словах типу ξανακάνω “переробляти” (ἐξ - ἀνα - κάνω).

б) творення префіксів на основі лексичних елементів. Цей процес характеризується утворенням префіксів на основі повноцінних лексичних одиниць (вони ж могли виступати в ролі першого компонента композитів), значення яких зазнало узагальнення чи звуження. Відповідні елементи можуть позначати підсилення ознаки і називаються префіксоїдами. Появу такого явища мовознавці [Славятинська 1996] зауважили ще у ДГ (наводячи композити типу πανάγαθος “чудовий, прекрасний” < πας “весь, всякий”, πολυπαίπαλος “дуже хитрий” < πολύ “багато”).

Морфологічна зміна від складання до префіксації є поступовою, крім того існують проміжні стадії, які вказують на те, що межі між двома процесами не дуже чіткі. Основними критеріями такого процесу вважають: ресемантизацію, фонологічну ерозію (яка, однак, не є обов’язковою, і може як передувати зміні семантики, так і слідувати за нею), розширення морфологічної сполучуваності, збільшення продуктивності [Dimela, Ralli 2012].

У НГ до цього явища можна віднести перший компонент θεο- у словах θεόγυμνος – цілком голий, θεοδύναμος “дуже сильний”, θεόκλειστος “щільно закритий”, θεοσκοτεινός “абсолютно темний”.

До префіксоїдів грецькі лінгвісти [Dimela, Melissaropoulou 2009, Ραλλή, Δημέλα 2010] зараховують такі елементи, як акро-(< άκρος), μωρο-(< μωρό), σ(ι)ο-(< ισιος) у низці НГ діалектів, наприклад: ακριοκόκκινος “трохи червоний”, μωροσκοτεινά “трохи темно”, σιόκαιρος “одного віку”.

На основі аналізу особливостей префіксації у НГ мові (в напрямку до минулого) доходимо висновку, що грецька префіксальна деривація є тривалим, діахронічно стабільним, однак, морфологічним процесом; основні ж історичні зміни відбулися в основному через переосмислення існуючих у мові словотвірних елементів.

Зібраний матеріал може бути корисним в подальших дослідженнях словотвірних особливостей грецької мови, як у синхронії так і діахронії, а також для робіт типологічного характеру на основі різних мовних систем.

Література:

1. Клименко, Н. Ф. Префіксація і словоскладання в творенні ад’єктивів та адвербативів з темпоральною семантикою (зіставний аспект). *Мовні і концептуальні картини світу*. (Вип. 46 (2), 2013): 50-63. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_46\(2\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_46(2)__10).

© Куйбіда Х. І. [Куйбида К. И.], khristina2209@gmail.com

Грецький словотвір: особливості префіксації [Греческое словообразование: особенности префиксации] (Українською / На укр. яз.)

2. Левковская, К. А. О специфике префиксации в системе словообразования (на материале немецкого языка). *Вопросы грамматического строя* (Москва: Изд-во АН СССР, 1955), 299–321.
3. Лопатин, В. В. Нулевая аффиксация в системе русского словообразования. *Вопросы языкознания*. (№ 1, 1996), 76–87. http://issuesinlinguistics.ru/pubfiles/1966-1_76-87.pdf
4. Плющ, М. Я. *Грамматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник* (Київ: Видавн. Дім “Слово”, 2010), 328.
5. Славятинская, М.Н. *Учебник древнегреческого языка* (Москва: Филология, 1996)
6. Anastasiadi-Symeonidi, A., Fliatouras, A. “I diakrisi [logio] ke [laiko] stin elliniki glossa: Orismos ke taksinomisi”. *Proceedings of the 6th International Conference of Greek Linguistics* (Rethymnon, 2004). <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/>
7. Chalker, S., Weiner. E. *The Oxford Dictionary of English Grammar*. (New York: Oxford University Press Inc., 1994). <https://www.pdfdrive.com/the-oxford-dictionary-of-english-grammar-e187715494.html>
8. Dimela, E., Ralli, A. From compounding to prefixation: diachronic evidence from Modern Greek dialects (2012). <https://www.angelaralli.gr>
9. Dimela, E., Melissaropoulou, D. On prefix like adverb in Modern Greek (Patras, 2009). <https://www.academia.edu>
10. Dimela, E., Melissaropoulou, D. The border line between compounding and derivation: the case of adverbs. *Electronic Proceedings of the 7th International Conference of Greek Linguistics*. (2009a). <https://www.academia.edu>
11. *Γραμματική της αρχαίας ελληνικής*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη). (1971). <http://ebooks.edu.gr>
12. Μιμαρίδης, Μ. *Δημοτική γλώσσα*. Πρώτη έκδοση (Θεσσαλονίκη, 2002): 348.
13. Manolesou, Io., Ralli, A. “From Ancient Greek to Modern Greek”. *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe* (De Gruyter, 2015). <https://www.angelaralli.gr>
14. Παπαθανασίου, Γ. *Νεοελληνική Γλώσσα*. <http://users.sch.gr>
15. Ραλλη, Α., Δημελα, Ε. Η πορεία προς την προθηματοποίηση: διαχρονικά δεδομένα από την ελληνική και τη διαλεκτική της ποικιλία. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* (2010): 516-528. http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_30_516_528.pdf
16. Ralli, A. “Greek word formation”. *Morphology (Languages and Linguistics)* (De Gruyter, 2013). https://www.academia.edu/168288/Greek_word_Formation
17. Ralli, A. Stem-based versus Word-based Morphological Configurations: The Case of Modern Greek Preverbs. *Lingue e Linguaggio 2* (University of Patras, 2004). <https://www.academia.edu/>
18. Χατζησαββίδης, Σ., Χατζησαββίδου, Α. *Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας Α', Β', Γ' Γυμνασίου* (Αθήνα, 2011). <http://ebooks.edu.gr>

Список джерел ілюстративного матеріалу:

19. Вейсман, А. Д. *Греческо-русский словарь* (Москва: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1991), 1370.
20. Дворецкий, И. Х. *Древнегреческо-русский словарь* (Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958), Т. 1: 1028; Т. 2:1905.
21. Клименко, Н., Пономарів, О., Савенко, А. *Українсько-новогрецький словник* (Київ: Вид-во “Укр. Енциклопедія” імені М. П. Бажана, 2008), 536.
22. Селіванова, О. О. *Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія* (Полтава: Довкілля-К, 2006), 716.
23. Хориков, И. П., Малев, М. Г. *Новогреческо – русский словарь* (Москва, 1993), 536.
24. Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Ε' έκδοση (Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας, 2019), 2318.
25. Τριανταφυλλίδης, Μ. *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1998). <https://www.greek-language.gr>

References:

1. Klymenko, N. F. “Prefiksacia i slovoskladannja v tvorenni adjectyviv ta adverbatyviv z temporaljnoju semantykoju (zistavnyj aspect) [Prefixation and word formation in the creation of adjectives and adverbs with temporary semantics (the typological aspect)]”. *Movni i konceptualjni kartyny svitu*. (Vyp. 46(2), 2013): 50-63. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_46\(2\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_46(2)__10).
2. Levkovskaja, K. A. “O specyfike prefiksaciji v systeme slovoobrazovanija (na materiale nemeckoho jazyka) [About the specifics of prefixation in the system of word formation (on the material of German)]”. *Voprosy grammaticheskogo stroja* (Moskva: Izd-vo AN SSSR, 1955), 299-321 (In Russ.).
3. Lopatin, V. V. “Nulevaja afixacija v systjeme russkoho slovoobrazovanija [A zero-affixation in the system of Russian word formation]”. *Voprosy jazykoznanija*. (№ 1, 1996), 76–87. http://issuesinlinguistics.ru/pubfiles/1966-1_76-87.pdf
4. Pljushch, M. Ja. *Gramatyka ukrajinskoji movy. Morfemica. Slovtvir: pidruchnyk* [The grammar of Ukrainain language. Morphemics. Word-formation: textbook] (Kyiv: Vydav.dim “Slovo”, 2010), 328 (In Ukr.).
5. Slavjatynskaja, M. N. *Uchebnik drevnjegrecheskoho jazyka* [The textbook of Ancient Greek language] (Moskva: Filologia, 1996) (In Russ.).
6. Anastasiadi-Symeonidi, A., Fliatouras, A. “I diakrisi [logio] ke [laiko] stin elliniki glossa: Orismos ke taksinomisi”. *Proceedings of the 6th International Conference of Greek Linguistics* (Rethymnon, 2004). <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/>
7. Chalker, S., Weiner. E. *The Oxford Dictionary of English Grammar*. (New York: Oxford University Press Inc., 1994). <https://www.pdfdrive.com/the-oxford-dictionary-of-english-grammar-e187715494.html>
8. Dimela, E., Ralli, A. “From compounding to prefixation: diachronic evidence from

Modern Greek dialects” (2012). <https://www.angelaralli.gr>

9. Dimela, E., Melissaropoulou, D. “On prefix like adverb in Modern Greek” (Patras, 2009). <https://www.academia.edu>

10. Dimela, E., Melissaropoulou, D. “The border line between compounding and derivation: the case of adverbs”. *Electronic Proceedings of the 7th International Conference of Greek Linguistics*. (2009a). <https://www.academia.edu>

11. *Grammatiki tis arkheas ellinikis* [The Ancient Greek Grammar]. Instituto Neollinikon spudon tu Panepistimiu Thessalonikis (Idrimatos Manoli Triandafillidi) (1971). <http://ebooks.edu.gr>

12. Mimaridis, M. *Dimotiki glossa* [The demotic language]. (Thessaloniki, 2002), 348.

13. Manolessou, Io., Ralli, A. “From Ancient Greek to Modern Greek”. *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe* (De Gruyter, 2015). <https://www.angelaralli.gr>

14. Papathanasiu, G. *Neoelliniki Glossa* [Modern Greek language]. <http://users.sch.gr>

15. Ralli, A., Dimela, E. “I poria pros tin prothimatopiisi: diakhronika dedomena 1 apo tin elliniki ke ti dialektiki tis pikilia”. *Meletes ja tin elliniki glossa* (2010): 516-528. http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_30_516_528.pdf

16. Ralli, A. “Greek word formation”. *Morphology (Languages and Linguistics)* (De Gruyter, 2013). https://www.academia.edu/168288/Greek_word_Formation

17. Ralli, A. “Stem-based versus Word-based Morphological Configurations: The Case of Modern Greek Preverbs”. *Lingue e Linguaggio* 2 (University of Patras, 2004). <https://www.academia.edu/>

18. Khadzisavvidis, S., Khadzisavvidu, A. *Grammatiki Neas Ellinikis Glossas A', B', Γ' Gimnasiu* [The Modern Greek Grammar A', B', Γ' of grammar school]. (Athina, 2011). <http://ebooks.edu.gr>

19. Veisman, A. D. *Grechesko-russkij slovar* [Greek-Russian vocabulary] (Moskva: Greko-Latinskiy cabinet U. A. Shychalina, 1991), 1370 (In Russ.).

20. Dvoretzkiy, I. Kh. *Drevnegrechesko-russkij slovar* [Ancient Greek-Russian vocabulary] (Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo inostrannykh i nacyonalnykh slovarej словарей, 1958), V. 1: 1028, V. 2:1905.

21. Klymenko, N., Ponomariv, O., Savenko, A. *Ukrainsko-novogreckij slovnyk* [Ukrainian-Modern Greek dictionary] (Kyiv: Vyd-vo “Ukr. Encyclopedia” imeni M. P. Bazhana, 2008), 536 (In Ukr.).

22. Selivanova, O. O. *Suchasna linguistyka. Terminologichna encyklopedia* [The modern linguistics. The terminological encyclopedia] (Poltava: Dovkillja – K., 2006), 716 (In Ukr.).

23. Khorikov, I. P., Maljev, M. H. *Novogrechesko-russkij slovar* [Modern Greek dictionary] (Moskva, 1993), 536 (In Russ.).

24. Babiniotis, G. *Lexiko tis Neas Ellinikis Glossas* [The Modern Greek lexicon]. E' ekdosi (Athina: Kentro lexicologias, 2019), 2318 (In Greek).

25. Triandafillidis, M. *Lexicon tis kinis neoellinikis* [Lexicon of common Modern Greek]. (Thessaloniki: Panepistimio Aristoteliu, 1998). <https://www.greek-language.gr>